

הערכה פסיכולוגית של מסוגלות הורית בתיק משמורת לעומת

הערכה פסיכולוגית של מסוגלות הורית בתיק אימוץ:

הדומה והשונה

מאת: פרופסור משה זכי*

תקציר

הערכה פסיכולוגית של מסוגלות הורית בתיק משמורת מהווה חוות דעת מומחה לבית המשפט בשאלות אשר שנויות במחלוקת.

1. מי יהיה ההורה המשמורן בילד:

2. מה יהיו סדרי הראיה של ההורה שלא יחזיק בילד.

לעומתה, הערכה פסיכולוגית בתיק אימוץ מהווה חוות דעת מומחה לבית המשפט בשאלות הבאות השנויות במחלוקת:

1. האם ההורה אינו מסוגל לדאוג לילד כראוי בשל התנהגותו או מצבו, ואין סיכוי שהתנהגותו או מצבו ישתנו בעתיד הנראה לעין על אף עזרה טיפולית סבירה במקובל ברשויות הסעד לשיקומו.

2. האם ראוי להמליץ להכריז את הילד ככרי-אימוץ והאם פתרון זה הוא לטובת הילד.

בשני המקרים, חן בתיק משמורת והן בתיק אימוץ, המושגים מסוגלות הורית וטובת הילד הם מורכבים, וזאת בגלל השונות של נורמות הוריות בחברה בישראל, שהיא הטרוגנית ומשתנה.

אף על פי כן, ההערכה הפסיכולוגית מגדירה ימסוגלות באופן כללי כיכולת ההורית לספק לילד את כל צרכיו ההתפתחותיים.

בתיק משמורת, מומלץ כמשמורן ההורה בעל המסוגלות ההורית התואמת באופן הטוב ביותר את צרכי הילד הספציני. בזמן שבתיק אימוץ, מומלץ לשקול הורות של ההורה הפסיכולוגי המוערך בשלילי ומזיק שאינו ניתן לשיקום.

בשני המקרים, מוצעים מודלים של הערכה פסיכולוגית המתבססים על כללים והנחיות מקצועיות בגישה רב-ממדית, קלונית ומערכתית. עם זאת, עדיין, תהליך ההערכה עשוי להיות נתון להטיה בגין גורמים מתערבים מכשילים.

לסיכום - המאמר מצביע על כי הערכות מסוגלות הורית בתיק משמורת ובתיק אימוץ, משלימות זו את זו ומהוות דצף מדורג של סגנונות הורות.

* מנחה התחנה הפסיכולוגית, טירת-כרמל.

ראש המחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה - המרכז הבינלאומי לבריאות, משפט ואתיקה - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה.

ההערכה הפסיכולוגית נדרשת לקבוע בראש וראשונה, מיהו ההורה השלילי והמזיק שיש לפסול את הורותו.

בשני המקרים, הן בתיק משמורת והן בתיק אימוץ, המושגים "מסוגלות הורית" ו"טובת הילד" הם מורכבים מאד. הסיבה לכך היא השונות של נורמות הוריות בחברה בישראל, שהיא הטרוגנית ומשתנה, שקיימים בה פערים סוציו-אקונומיים בין המשפחות השונות, ריבוי משפחות חד-הוריות, פלורליזם תרבותי (בישראל קיימות 102 קבוצות אתניות שונות), שונות דתית (חילוניים ודתיים). בספרו מדריך להורות, מציין Bornstein (1995)¹ שכיום עדיין קיימת בעייתיות באשר לעצם ההגדרה של הורות. ולכן, לדבריו, אין אנו יכולים לפעול על פי צווים כוללניים בסגנון של "מה על ההורים לעשות".

שטיינהאואר (1985)² מציג קווים מנחים להערכת הכשרים של הורים להעניק לילד את התנאים הדרושים להתפתחותו. הוא מונה 4 ממדים של איכות כשרים אותם יש לבחון: (1) איכות הקשר הנפשי - כלומר, הביטחון המוענק לילד על ידי האדם העיקרי שמטפל בו, קשר שיש בו ביטחון וקירבה ואשר מטפח את ההערכה העצמית של הילד; (2) יכולת ההורים להבין את צרכי הילדים ולספק אותם, תוך היכולת לשנות התנהגות בהתאם לצרכים המשתנים של הילדים בתהליך התבגרותם; (3) היכולת להקנות את ערכי התרבות של החברה - כאשר ערכי ההורים חייבים להתאים לערכי התרבות בה הם חיים; (4) קשר רצוף של קבלה - בניגוד לדחייה סמויה או גלויה מצד ההורים הפוגעת בהתפתחות הרגשית של הילד.

הממדים הנ"ל שמציג שטיינהאואר, אמורים להיות אוניברסאליים ומעל להבדלים של שוני בין תרבויות.

כבוד השופט פורת (1991)³ הציע מסגרת מקצועית אחידה באמצעות 14 קריטריונים המשמשים יחד להגדרת הורות טובה. הקריטריונים הם: היכולת לספק לילד צרכים פיזיים הולמים; מסוגלות לתכנן סדר יום, סדר חיים וסדר בית; מסוגלות לספק לילד צרכים נפשיים והתפתחותיים בסיסיים; מסוגלות להעדיף את צרכי הילד על צרכי ההורה בתחומים בסיסיים; קיום יציבות בהתנהגות ההורה בתחומים

שאלת המסוגלות ההורית עולה בבית המשפט במקרים בהם נדרש השופט לקבוע את החזקת הילד בתיק משמורת, או כשהוא מתבקש להכריז על הילד כבר-אימוץ בתיק אימוץ.

אבחון פסיכולוגי של מסוגלות הורית הוא משימה מקצועית קשה מבחינה מתודולוגית: ראשית, הקושי בקרב הפסיכולוגים בהגדרה תפעולית של תפקידי ההורות לצורך בדיקתם; כמו אין בנמצא מבחנים סטנדרטיים לאבחון מסוגלות הורית. ובאשר לאי-מסוגלות הורית - אין היא מופיעה כתסמונת של הפרעה נפשית בקבוצות הסיווג ICD-10 ו-DSM-IV.

חרף מצב זה, יש בעייתיות בהערכה שיטתית אחידה של התופעה; וכתוצאה מכך ניתנות לעתים חוות דעת שונות, שהן לפעמים סותרות, ביחס לאותו אדם.

מסוגלות הורית וטובת הילד

ההערכות הפסיכולוגיות של מסוגלות הורית בתיק משמורת ובתיק אימוץ עוסקות בהערכת שני המושגים, מסוגלות הורית וטובת הילד.

ראשית, יש להבדיל בין משמעות המושג מסוגלות הורית בשני סוגי התיקים - תיק משמורת לעומת תיק אימוץ.

בתיק משמורת, שני ההורים תובעים חזקה על הילד ולמראית עין שניהם נראים כשירים ומסוגלים לשמש הורים לילדם. במקרים אלה, בית המשפט מבסס את החלטתו על העיקרון של טובת הילד: הילד יגדל אצל ההורה המתאים יותר מן השניים, לספק לו את הצרכים ההתפתחותיים הייחודיים לו. על כן, מסוגלות בתיק משמורת מוערכת פסיכולוגית כהתאמה הורית לילד הספציפי: היתרון הפסיכולוגי של הורה אחד על פני ההורה השני.

לעומת זאת בתיקי אימוץ, המסוגלות ההורית מתבססת על העיקרון של טובת הילד וזכותו: הורים זכאים להחזיק בילד לא כזכות הקנויה להם עצמם, אלא כתוצאה מזכות הילד, להיות בחזקתו של ההורה המתאים ביותר, אשר יבטיח את טובתו. במלים אחרות, היה והורה ביולוגי אינו מתאים לספק את צרכיו של ילדו, יהיה המעשה הנכון לטובת הילד לחפש עבורו הורה חלופי מתאים - הורה מאמץ. במקרים אלה,

1 Bornstein, M.H. (1995). Handbook of Parenting. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

2 שטיינהאואר, פ.צ. (1985). הערכת כשרי הורות, חברה ורווחה, 1 (3-2), 143-146.

3 השופט פורת, ת. (1991). הנחיות בית המשפט המחוזי לחו"ד מומחה לגבי מסוגלות הורית. רשימת הנחיות, 1-5.

- המסוגלות ההורית מוגדרת, בשני המקרים, כיכולת לספק לילד את כל צרכיו.

- ההנחיות³ ביחס לשני המקרים, תיק משמורת ותיק אימוץ, מצביעות על קווים המתחייבים בתהליך ההערכה של המסוגלות ההורית:

1. הערכה של ההורים;

2. הערכת מצבו של הילד;

3. הערכת יחסי הגומלין בין הילד לבין הוריו.

הנחיות אלה מצריכות מודל הערכה⁶ המשלב גישות קליניות ומערכתיות, ושימוש במגוון של טכניקות ומבחנים פסיכולוגיים.

להזכיר שבתיק משמורת, מסוגלות מוערכת פסיכולוגית כהתאמה הורית לילד הספציפי – כלומר, היתרון הפסיכולוגי של הורה אחד על פני השני; בו בזמן שבתיק אימוץ, הערכת המסוגלות ההורית נדרשת לקבוע מיהו ההורה השלילי והמזיק שיש לשלול את הורותו. על כן המודלים של ההערכה בשני המקרים, שונים זה מזה.

לבסוף, יש לציין שהערכת המסוגלות ההורית בשני המקרים, תיק משמורת ותיק אימוץ, חייבת לעמוד בעיקרון האתי 2002 חלק (א) של ארגון הפסיכולוגים האמריקאי American Psychological Association⁷:

"Psychologists who develop, administer, score, interpret, or use psychological assessment techniques, interviews, tests, or instruments do so in a manner and for purposes that are appropriate in light of the research on or evidence of the usefulness and proper application of the techniques" (APA, 1992).

בסיסיים; מסוגלות להיפרד מן הילד ולתת לו להתפתח להיות אדם אוטונומי, עצמאי וחזק; מסוגלות להעניק לילד צרכים וערכים תרבותיים; מסוגלות לגדל את הילד תוך הצבת גבולות; מסוגלות לתקן נזקים וחסכים שיאובחנו בילד; מסוגלות להתגבר על ולהתמודד עם טראומה אפשרית אצל הילד עקב החזרתו להורה מסידור חוץ-ביתי זמני; מסוגלות לקבל את האחריות לדאגה לילד ולגידולו; התאמה להיות דמות הורית מספקת להפנמה חינוכית של ערכים ודמויות אל הילד.

קריטריונים אלה מגדירים מהי הורות טובה והיכן יש לתקן הורות חריגה.

בהתאם לנאמר לעיל, ניתן לראות כי אין דרך ברורה ומוסכמת להערכת המסוגלות ההורית⁴, וקיומן של הנחיות כלליות אינו פותר את הבעייתיות הכרוכה בכך. כמו כן, עקרון טובת הילד הוא מושג המשתנה עם הזמן בהתאם לתפיסה של הילדות ובהתאם לידע משתנה.

לדעת Kessen (1979)⁵, מושג הילד כפי שהוא נתפס בכל תקופה, הינו הבנייה תרבותית, המעוצב על ידי כוחות תרבותיים, פוליטיים, כלכליים ועל פי אידיאולוגיות. בהקשר לכך, טוען Kessen כי לא רק הילד, אלא גם הפסיכולוגיה של הילד הינה הבנייה תרבותית, המשתנה עם השינויים בתרבות הרחבה לכך.

בשל הצורך בשקילת גורמים רבים ומצבים מורכבים, ביחס לכל ילד, טובת הילד הוא מושג שאינו ניתן להכללה, וכאשר נדרשת קביעה כזו, יש להתייחס אל טובת הילד בו מדובר.

הערכת המסוגלות ההורית: עקרונות

כפי שכבר ראינו, למסוגלות הורית אין הגדרה חד-משמעית, ומכאן הקושי בהגדרתה האמפירית. והתוצאה - קושי בהערכה ברורה ומוסכמת של מסוגלות הורית. העקרונות המשותפים לשני המקרים, משמורת ואימוץ, מסייעים לבנות מודל שיסייע מתודולוגית בתהליך ההערכה:

⁶ זכי, מ. (2003). אשנב לפסיכולוגיה משפטית. בני ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד בע"מ.

⁷ American Psychological Association (1992) Ethical principles of psychologists and code of conduct. Washington, DC.

⁴ אלמגור, מ. (1999). הערכת מסוגלות הורית בהחלטת בית- המשפט לגבי משמורת ילדים: מקומו של הפסיכולוג הקליני. פסיכולוגיה, כרך ח', חוברת 1, 34-49.

⁵ Kessen W., (1979). The American Child and Other Cultural Inventions, *American Psychologist*, Vol. 34, No. 10, 815-820.

שלב שלישי: אבחון טיב הקשר הורה-ילד

אבחון האינטראקציה של הורה-ילד מתבצע באמצעות טכניקות של תצפית מובנית וראיון הערכה מובנה - כמו כן, באמצעות מבחן יחסי משפחה⁹.

שלב רביעי: מסוגלותו והתאמתו של כל הורה

שלב זה המתבצע על ידי הצלבת הנתונים שהופקו מהמשובים א, ב, ג - בודק את היתרונות והמגבלות אצל כל הורה במסוגלותו ובהתאמתו להעניק לילד קביעות, עקביות, יציבות, המשכיות, בטחון והרגשה לילד בכל אלה וכן הרגשת שייכות, הרגשה לילד שהוא רצוי ואהוב, להעניק לו חום, אהבה והתייחסות, להקנות לו גירויים וערכים תרבותיים, חברתיים, נורמטיביים ומוסריים בהתאם לשלבי התפתחותו. להציב לו גבולות ומסגרות - והכול תוך פירוט הליקויים שיימצאו - אם יימצאו - בתחומים אלה, וההשלכה של ליקויים אלה על המסוגלות וההתאמה להחזיק בילד כמשמורן ולבוא עמו במגע.

יש לציין שבשלב זה נכנסים גם גורמים אקולוגיים, כגון המקום הגיאוגרפי של המגורים, תנאי המגורים, היכולת הכלכלית של ההורה, אורחות חייו והתנהגותו של ההורה, תנאים סביבתיים וקהילתיים, קשרים עם חברים (של ההורה), מוסדות חינוך וגורמי חינוך, המצא ילדים נוספים אצל ההורה מבן-זוג שאינו הורה הילד.

שלב חמישי: פתרונות לטובת הילד

ההורה בעל מסוגלות הורית המותאמת לצרכיו הייחודיים של הילד, ישמש כהורה משמורן, וסדרי ראייה ייקבעו עם ההורה שאינו משמורן.

במקרה של התאמה "חלקית" של ההורה המשמורן - יהיה צורך במתן ייעוץ והדרכה לשיפור התאמתו ההורית לצרכיו של הילד. אפשרות זאת קיימת לשם גם לצורך שיפור טיב הקשר עם ההורה שאינו משמורן.

יש מקרים בהם שני ההורים הוערכו כבעלי התאמה "חלקית", כאשר צרכיו של הילד מחייבים את המשמורת של שניהם. במקרים כאלה, בית המשפט לענייני משפחה פוסק משמורת משותפת - ואז הילד חולק שתי מערכות משפחתיות. דוגמא לכך:

⁹ פרנקל, י. (1976). מבחן יחסי משפחה. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

הערכת מסוגלות הורית בתיק משמורת

רוב הזוגות המתגרשים פותרים ביניהם את שאלת המשמורת. בית הדין הרבני מתבסס על המשפט העברי הגורס כי כל הורה מורשה לחנך את הילד בן מינו. הכלל של בית הדין הרבני הוא שילדים עד גיל 6 נשארים בחזקת האם; מגיל 6 ואילך הבת נשארת אצל האם והבן אצל האב; ומגיל 12 ואילך בית הדין מתחשב בהעדפת הילד.

בבית-משפט לענייני משפחה המגמה היא להשאיר את החחוקה בידי האם, אלא אם הוכח באופן ברור, על בסיס בדיקת המסוגלות ההורית, שהאם אינה כשירה להחזיק קטין. המקרה הקשה הוא כאשר שני ההורים תובעים חזקה על הילד, ולמראית עין שניהם נראים כשירים ומסוגלים לשמש הורים לילדים. במקרים מורכבים מעין אלה, מבקש בית המשפט הערכת מסוגלות הורית כדי לקבוע מי יהיה ההורה המשמורן המתאים ביותר לאפיוניו ודרכיו של הקטין; וכדי לקבוע סדרי ראייה עם ההורה שאינו משמורן.

המודל להערכת מסוגלות הורית בתיק משמורת, המוצע כאן, מתבסס על כללים והנחיות שנגזרו מספרות מדעית המתבססת על מחקרים ועל נסיון מקצועי מצטבר.⁸

שלב ראשון: אבחון צרכי הילד

האבחון מתבצע באמצעות הערכה פסיכודיאגנוסטית מקיפה, הכוללת מבחני משכל ומבחנים קוגניטיביים (וכסלר לילדים, מבחן בנדר). כמו כן, מבחני אישיות השלכתיים (C.A.T., מבחני ציורים). הערכה זאת מאפשרת להצביע על צרכים התפתחותיים רגילים לבני גילו של הקטין, או על צרכים מיוחדים קוגניטיביים ו/או רגשיים.

שלב שני: אבחון היכולות של ההורים

בשלב זה מאבחנים את ההורים בנפרד, ואת בני הזוג (אם יש כאלה) - באמצעות הערכה פסיכודיאגנוסטית מקיפה, הכוללת מבחני משכל (מבחן וכסלר למבוגרים) ומבחני אישיות (רורשאך, T.A.T., MMPI-2). הערכה זאת יכולה להצביע על איכות היכולות השכלית והרגשית של ההורים (ובני/בנות זוגם אם יש כאלה) - אשר עשויות להיות תקינות או חריגות.

⁸ O'Donohue, W. and Bradly, A.R. (1999). Conceptual and Empirical Issues in Child Custody Evaluations. Clinical Psychology, Vol. 6, No. 2, 310-322.

שלב שני: איתור נזקים שנגרמו לילד

נזקים פסיכולוגיים מגלים באמצעות הערכה פסיכודיאגנוסטית, המורכבת משני סוגי מבחנים: מבחני משכל (וכסלר לילדים, מבחן בנדר) לאיתור בעיות קוגניטיביות כפיגור שכלי ראשוני או סביבתי, ליקויי למידה או קשיי למידה. כמו כן, מבחני אישיות השלכתיים (C.A.T., מבחן ציורים) לאיתור בעיות רגשיות, כגון: חרדות, חוסר ביטחון ודימוי עצמי ירוד, הצורך לתשומת לב מוגברת על רקע של חסך רגשי. מבחן נוסף הוא "יחסי משפחה"⁹, אשר במסגרתו הילד חושף מידע אודות טיב הקשר הורה-ילד, טיב היחסים בין ההורים, ומבנה התקשורת המשפחתית בכלל. ההערכה הפסיכודיאגנוסטית יכולה לגלות אצל הילד נזקים עקב מטען תורשתי, כגון: הפרעות נפשיות (חרדה ודיכאון), או הפרעות בהתנהגות על רקע ADHD (Attention Deficit with Hyperactivity Disorder). במקרים אלה צרכי הילד הם מיוחדים וההורה המתאים הוא זה שיש ביכולתו לספקם.

שלב שלישי: הגדרת המסוגלות ההורית

שלב זה מהווה את עיבוד הנתונים שהופקו מתוך המבחנים הפסיכולוגיים שנערכו להורים וילד, ומן המידע שהופק מתוך תסקיר פקיד הסעד לבית-המשפט. תסקיר כזה מהווה אוסף של נתונים על כל יחיד בנפרד ועל המשפחה כמערכת. המידע נאסף בעזרת אמצעים שבדי פקיד הסעד: תצפיות, שיחות עם ההורים, שיחות עם הילדים ועם המורים. התסקיר אינו רק שיטה לאיסוף נתונים, כי אם גם אמצעי להערכה פסיכוסוציאלית של ההתנהגות הבעייתית.

כדי להעריך את המסוגלות ההורית ניתן להיעזר ברשימת הקריטריונים שמציע השופט פורת שתוארו קודם לכן.

לאחר התהליך של מיון ועיבוד הנתונים, מתקבלים ארבעה סגנונות של הורות חריגה:

- הורות "חסרה" (מסוגלות הורית חלקית), הגורמת לחסכים ספציפיים אצל הילד.
- הורות "לקויה", הגורמת לנזקים ספציפיים אצל הילד.
- אי מסוגלות הורית "זמנית", הפיכה וניתנת לשיקום.
- אי מסוגלות הורית "כרונית", בלתי הפיכה שאינה ניתנת לשיקום.

ילד שאובחן עם הפרעת קשב והיפראקטיביות (ADHD), הוערך כזקוק להורה סובלני ותומך ובו בזמן סמכותי ומציב גבולות. במקרה הנדון, האם הוערכה כדמות רגישה ותומכת אך לא סמכותית; והאב הוערך כדמות סמכותית ומחנכת אך עם אישיות כפייתית ונוקשה. בית המשפט פסק לטובת הילד משמורת משותפת שתענה על צרכיו המיוחדים.

היה וילד צפוי נזק נפשי מן הקשר עם ההורה שאינו משמורן, אך בו בזמן הקשר נחוץ לו לצורך זיקה רגשית וגיבוש זהות עצמית, נוהג בית המשפט לפסוק סדרי ראייה במרכז קשר.

הערכת מסוגלות הורית בתיק אמוץ

בתיק אימוץ ההערכה באה לברר אם ההורה אינו מסוגל לדאוג לילדו כראוי, בשל התנהגותו או מצבו, ואין סיכוי שהתנהגותו או מצבו ישתנו בעתיד הנראה לעין, על אף עזרה טיפולית-שיקומית סבירה, המקובלת מרשויות הסעד. והאם במצב זה יש מקום להמליץ כי הילד יוכרז כבר-אימוץ, כאשר הכרזה זו היא לטובתו של הקטין.

במקרים אלה, הערכת המסוגלות ההורית מתייחסת להורה החריג, השלילי והמזיק, הגורם לילדו להיות קטין נזקק.

תהליך ההערכה הפסיכולוגית מתבצע על פי השלבים הבאים:

שלב ראשון: הסיבות לחוסר מסוגלות הורית

ההערכה הפסיכודיאגנוסטית מתבצעת לכל הורה בנפרד ולזוג ההורים יחד.

ההורה נבדק במבחני משכל (וכסלר למבוגרים) לאבחון פיגור שכלי או סביבתי; ומבחני אישיות (רורשאך, T.A.T., MMPI-2) לאבחון מבנה האישיות, קיומן של הפרעות נפשיות או הפרעות באישיות. אם קיים אצל הורה ליקוי בבריאות (מחלת נפש, הפרעה נפשית), יש להצטייד בדו"ח רפואי המפרט את מצב המחלה והערכה לגבי התפתחותה (פרוגנוזה).

היחסים הזוגיים של ההורים נבדקים בראיון הערכה, המאפשר ללמוד ככל האפשר על אודות כל אחד מההורים, ותפקודו בתוך מערכת היחסים במשפחה. כמו כן, תצפית דיאגנוסטית, המאפשרת הפקת מידע עובדתי אודות הקשר והסיטואציה שבה מתרחשת ההתנהגות הזוגית, והאינטראקציה הורה-ילד.

הערכה פסיכולוגית של מסוגלות הורית

במצב של אי-מסוגלות הורית קבועה, יש להחליט על סוג המסגרת החלופית המומלצת ביותר לצרכי הילד, תוך פירוט הנימוקים המקצועיים: חיק משפחה, משפחה אומנת, פנימייה, משפחה מאמצת.

סיכום

כפי שראינו, הערכות המסוגלות ההורית בתיק משמורת ובתיק אימוץ - אם כי הן שונות בתכלית בשני המקרים - עדיין הן משלימות זו את זו ומהוות רצף מדורג של סגנונות ההורות. להלן תרשים סכמטי של המודל ההוליסטי המשלב את שתי ההערכות:

מסוגלות הורית	הורות חסרה	הורות לקויה	אי מסוגלות הורית
- מותאמת - מותאמת חלקית - לא מותאמת	(גורמת לחסכים אצל הילד)	(גורמת לנוקים לילד)	- זמנית - כרונית (שלא ניתנת לשיקום)
↓	↓		
בתיק משמורת	בתיק אימוץ		

בהתאם לצפוי מהם מתוך החומר האנמנטי שנמסר לעיונם בטרם ההערכה.

- נאמנותם של אנשי המקצוע לצד שהזמין את השירות.¹²
צוות פסיכולוגים בכירים במחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה באוניברסיטת חיפה פועל לשיפור מקצועי של ההערכות הפסיכולוגיות לבתי המשפט.

שלב רביעי: חיפוש פתרונות לבעיות אי-מסוגלות הורית

לאחר סיווג ההורות לארבע קטגוריות של חריגות - השלב הרביעי מציג הערכה בדבר פתרונות אפשריים לשיקום ולשיפור המסוגלות ההורית.

במקרים של הורות חסרה, הורות לקויה ואי-מסוגלות הורית זמנית - ועדת החלטה של מחלקת הרווחה ברשות המקומית בונה תוכניות טיפוליות לשיקום ההורות, תוך שהיא מביאה בחשבון את מידת יכולתו של הילד להמתין עד לשיפור המסוגלות ההורית של הוריו. במקרים אלה יש להחליט על סוג הטיפול המומלץ (טיפול תרופתי, טיפול פסיכותרפויטי) ועל טווח הטיפול בהתייחס לילד הספציפי.

ראוי לציין שלגבי שתי ההערכות, היחיד והמשפחה, הגישה הפסיכולוגית היא רב-ממדית: קלינית ומערכתית.

כמו כן, כדי להשיג רמת אובייקטיביות גבוהה ותמונה קלינית רב-תחומית, בית המשפט לענייני משפחה אימץ גישה רב-מקצועית המשלבת הערכה פסיכולוגית, פסיכיאטרית וסוציאלית. עם זאת, למרות ההנחיות לשיטתיות בהערכת המסוגלות ההורית,¹⁰ עדיין תהליך ההערכה עשוי להיות נתון להטיה מצד המעריכים בגין גורמים מתערבים מכשילים:

- ערכים ועמדות של הבודק, המושפעות מגורמי רקע, כגון: מין, רקע אתני, רקע תרבותי, היסטוריה אישית...
- "ציפיות הבוחן"¹¹ (Examiner's Expectancy): נטייתם של בודקים לפרש שלא במודע ממצאים דיאגנוסטיים

¹⁰ American Psychological Association, Committee in Profession Practice and Standards (1998). Guidelines for Psychological Evaluations in Child protection matters. Washington, D.C.: APA, p. 2.

¹¹ Rosenthal, R. (1966). Experimenter effects in behavioral matters. New York: Appleton Century Crafts.

¹² Gottesman R.V. (1981). The Child and the Law. St. Paul Minn.: West Publishing, Co. p. 141.

